

KUTKUTUS

– NAUTINTO KAIKILLE

Mikkelin päiväkeskuksen teatteriryhmä Kutkutus tekee näytelmänsä alusta loppuun itse, ilman käsikirjoitusta. Näyttelijöiden keski-ikä on noin 75 vuotta.

Kutkutuksen aikaisemmat kymmenen näytelmää ovat pohjautuneet todellisuuteen ja suunnattu lähinnä aikuisille. Yleisö pyysi näytelmää, joka sopisi myös lastentarhoille ja päiväkodeille. Yhteisessä aivoriihessä syntyi dementoituva Karoliina-vanhus, joka pakenee vanhainkodin ikävyyttä mielikuviansa maailmaan, lapsuuden satuun.

Sinut minä muistan, Hynttääntyy –näytelmällään Kutkutus vieraili huhtikuussa Tanskassa pidetyillä kansainvälisillä Senioriteatteripäivillä. Se oli kutsuttu eri maisa pidettäville päiville jo toisen kerran.

Seitsemän vuoden aikana ryhmä on keikkaillut yli 50 paikkakunnalla Kutemajärven seksifestivaaleilta Valamon luostariin ja vanhainkodeista maaherra Ala-Kapeen vastaanotolle Helsingin Säätälöön.

”Ihan mahoton porukka”

Pieksämäen Diakonia-ammattikorkeakoulun opettajat **Liisa Kauppinen** ja **Tuomo Kuusinen** ovat tuoneet sosionomiopiskelijansa katsomaan Hynttääntyytä, ”jotta saataisiin uutta näkökulmaa vanhusten hoitoon, että se voi olla myös ilmaisullista ja luovaakin.”

”Tosi hieno, mahtava hahmo, saanko vähän silittää”, he ihastelevat kissaa, joka mar-

mattaa, miten häntä harmittaa ”kun jättävät kesäkissojaan metsään palentumaan”.

Kissa, **Anita Kettunen**, on näytelty ”pennusta asti”. Hän valmistui aikoinaan nuoriso-ohjaajaksi ja sai silloin myös näytelmä- ja lausuntaohjausta. Hän esittää omia runojaan myös monissa talon ulkopuolisissa tilaisuuksissa.

”Leppäkatu 53:ssa olen sosiaalityöntekijä ja paukuttelen, miten paljon apua tarvittaisiin ja miten vähän on työntekijöitä. Täällä päiväkeskuksessa olen tehnyt myös potteja, kutonut pöytäliinoja ja virkannut pitsejä nurkat täyteen sekä harrastanut napa- ja senioritanssia.”

”Miekin haaveilin nuorena näyttelimestä, mutta tuli sota ja menin naimisiin. Nyt kun ei kukaan enää pitele, toteutin sen nuoruuden haaveeni”, sanoo Hynttääntyy Karoliina, **Soitu Niskanen**, 80 vuotta.

”Täällä ei totisesti tule suru puseroon. Meillä on yhtä hauskaa harjoituksissa kuin näytellessäkin. Ja keikoille viedään lavastus mukana, Siemenperunoissakin natisevat heitekotat, kaksi aittaa, tuvan pöytä ja penkit.”

Vanha Kuusi, **Anna-Maija Parviainen** tykkää kuusipuusta: ”Metsässä kävellessä katon jokaisen kuusen ja siksi valitankin näytelmässä, miten lentokoneet ja kopterit

pörrää, tehtaat työntää freoneja ja autot pakokaasuja.”

Mestaritonttu **Martti Lipiäinen** jäi sairaseläkkeelle 58-vuotiaana: ”Pari vuotta meni tupakkia poltellessa ja tuijottaessa ulos ikkunasta, kunnes keksin tämän. Vedän täällä myös luku- ja runopiiriä.”

Hynttääntyy, **Lahja Hämäläinen**, on kerännyt metsästä asuunsa punaiset lettinauhat, lehmänkelloja ja tehnyt tuohitorven, jota tarvitaan metsän väkeä varoitettaessa ja pellaviakin sattui olemaan jäljellä. Hän muistelee, miten lapsena pantiin mansikat helmiksi heinäan. Myös Hynttääntyy-nimi on hänen keksimänsä.

Hänkin vaikuttaa alle viisikymppiseltä, mutta on 74-vuotias. ”Ko on rivakkoo liikettä ja kulkee paljon metässä. Kyllä miulla kotonaki männee aika, mutta siellä on ikävä olla itekseen. Lapsena oli aina paimennettava pienempiä, ei kerenny käsitöitäkään tekemään. Nyt on aikaa omille harrastuksille. Oon kutonut täällä kangasta ja tehnyt paperitöissä pingviinejä. Täällä olen saanut lapsuuden takasin.”

Lipsu-Liisa Keijukainen on niin vanha, että vuotaa vaippoihin, mutta osan esittäjä **Liisa Tiuhonen** elää täysillä, sillä ”eihän sitä tiijä, millon on nenä pystyssä ja jalat it-

Metsän turvallisessa sylissä, lintujen laulaessa Karoliina tapaa vanhan ystävänsä Hynttäntyyn, joka metsän emäntänä hoitaa vahingoittuneita pikkulintuja ja eläimiä sekä ammentaa lipillä lähteestä vettä myös Maahiselle ja Maahittarelle. Keijukainen pyllistelee kuusen alla mukheat vaipat pöksyissään. Vanha Kuusi valittaa miten saasteet ovat ohentaneet hänen neulaspukuaan ja tuhonneet hänen naavakorujaan. Kataja puolustautuu kiukkuisin piikein, kun 180 senttinen Pikku-Olli yrittää taiteilla siitä oksaa äidille polttopuiksi. Myös Mestari-tonnu toruu häntä. Kesäkissa huiskuttaa metrillä häntänsä napa-tanssijan notkeudella, mutta Velho hämmentelee tyynenä noitakattilaansa. Suloinen Pikku-Maija kaihoilee veljeään ja raivokas Myrsky pyyhkäisee läpi metsän, niin voimallisena, että koko näyttämö on mennä nurin. Lopussa hoitaja nyhtää Karoliinaa todellisuuteen ja letvehnäskahville. Riemukasta menoa ja värikkäitä kauniita asuja katselee aikuinenkin hymysuin ja silmät loistaen. Saati sitten lapset!

tään päin. Ei täällä oo rautaa rinnassa kel-lään. Puistonäytelmässä oon puliukko ja ka-dunlakaisija. Siemenperunoissa odotan isän-nälle lasta, mutta rengin kanssa minut vi-hitään”, hän nauraa heläyttää. ”Vaan tä-mähän se pittää meijät pirteinä.”

Luovuus on iätöntä

Tämän hulvattoman menon, vallattoman vapauden ja ällistyttävän luovuuden taus-

tavoima on ohjaaja **Sari Mäkitalo-Tulo-kas**, itsekin optimistinen, positiivinen, ilola elämäänsä elävä ja kaikelle avoin henki-lö.

Kutkutus viestittää positiivista vanhus-käsitystä, näyttää, että vaikka ihminen van-henee, sairastuu ja tulee muitakin rajoituk-sia, se ei estä toimintaa eikä itsensä toteut-tamista. Luovuus on iätöntä ja vanhana on mahdollisuus myös vapautua aikaisemmis-

ta pidäkkeistä ja estoista”, kertoo Sari.

”Yleensä, kun puhutaan vanhuksille suunnatusta toiminnasta, lähtökohta on passiivinen: järjestetään jotain mistä van-hat nauttivat. Mutta Kutkutus on itse kult-tuurin tuottaja siinä kun muutkin teatteri-ryhmät Mikkeliissä.”

Ryhmä keksii itse aiheensa ja jokainen oman roolinsa, vuorosanansa, ilmeensä, eleensä ja pukunsakin. Käsikirjoitusta ei

panna paperille, vaan se elää jokaisen päässä ja sydämessä mielen käsikirjoituksena, kasvaa ja kehittyy näytöksestä toiseen jatkuvan luovuusprosessin tuloksena.

”Katsojat ihmettelevät, että eipäs ne unohda ja miten ne on niin luontevia, ei tule katkoksia eikä tarvita kuiskaajaa, mutta kun rooli on henkilökohtainen juttu, sen muistaa ja siitä tulee pakostakin luonnollinen ja vapautunut.”

Ohjaaja on luovuuden mahdollistaja

”Teatterin on oltava ryhmän itsensä eikä minun näköiseni”, selkeyttää Sari.

”Minun tehtävänäni on vain johdatella keskustelua niin, että lopulta syntyy jonkinlainen juonikehitelmä, kohtausjärjestys, joka kirjoitetaan paperille parin liuskan kohtausluetteloksi.”

”Kun tarinaa on kauan jauhettu pöydän ääressä, mennään näyttämölle miettimään lavastusta ja miten näytelmä sinne rakennettaisiin. Näyttelijöiden ilmaisuunkaan en paljon puutu, vaan annan heille tilaisuuden luoda itse roolinsa, jolloin kaikki tulee tunteiden kautta esiin.”

”Ohjenuoraksi olen antanut, että jos näytelmässä pitää kosia naista, niin sanoilla ei ole väliä, niiden ei tarvitse olla joka kerta edes samoja, sillä kosinta tulee sydäimestä. Tärkeintä on kosia joka kerta oikeaa naista. Jos menee kosimaan vääriä naista, niin yhdessä sovittu juoni saattaa hiukan häiriintyä.”

Hän kertoo kutkuttavia juttuja näytelmissä sattuneesta äkkikäännöksistä. ”Jotkut fanit käyvät katsomassa esityksen moneen kertaan, koska yllättävät käännydykset ovat heistä niin hulppeita, ei siinä käynytkään niin tällä kertaa. Näytelmässä Seuraava potilas puolet potilaista on vaihtunut, kun sitä on esitetty niin pitkään.”

Vaikka Sarilla on muuten monipuolinen koulutus, niin teatterialalle hän ei ole saanut mitään koulutusta eikä edes osallistunut harrastajateatteritoimintaan.

”Mutta ala-asteella kirjoitin koulun kuusijuhlaan näytelmän, jonka ohjasin ja jossa myös näyttelin. Sieltäköhän jo on lähtöisin tämä idea olla vain ryhmän luovuuden mahdollistaja, joka tarjoaa näyttelijöille vapaan ja avoimen toimintaympäristön?”

Lupa olla vajavainen

”Näyttelemisen kohottaa myös ryhmän jäsenten itsetuntoa, jos siinä on jotain säröä ollut. Koska se aktivoi aivotyöskentelyä, luovuutta ja uskoa itseensä, sillä on myös terveydellistä merkitystä niin, että sairaudet voivat viivästyä.”

”Toki meillä on nitrot mukana, ja onhan minun tunnettava heidän sairautensa, mutta ne eivät lamautta meitä, eivät ole pääl-

limmäinen juttu. Niistä ei edes paljon puhuta, ne unohtuvat näytelmän myötä.”

”Meistä on sanottu, että nehan on niin hyväkuntoisia. Toki jonkinlainen toimintakyky on tässä menossa oltava, mutta uskon, että petipotilaillekin voidaan luoda mahdollisuus osallistua.”

”On lupa olla vajavainen. Ei tarvitse olla veitsenterävä ja muistaa kaikkea, kyllä ryhmä pitää huolen jäsenistään. Joskus mukana on ollut dementoituneitakin, joiden on jo vaikea selvittää arkielämässä, mutta kun he ovat tykänneet näytellä, ryhmä on tukenut heitä niin, että katsojat eivät ole huomanneetkaan heidän dementiaansa.”

Tällä kertaa Hynttäntyy meinas unohuttaa satuelennot, jolloin muuten puhumaton Maahinen valitti hiljaa, että janottaa. Avusta Hynttäntyy ilahtui niin, että näki ensi kertaa katsojatkkin kuusikkona ja riemukseen hekin saivat lipillisen vettä oksilleen.

Kun erään näyttelijän ääni petti, hän keksi itselleen mykkiä rooleja. Hynttäntyy Velho on sokea. Yhtään esitystä ei ole tarvinnut sairauden vuoksi peruuttaa, sillä paikurinäyttelijät tulevat aina apuun.

”Meillä ei ole pääsykokeita, vaan jokainen kiinnostunut saa tulla mukaan. Eskon ystävä sanoi, että Eskoko muka näyttämöllä! Tule katsomaan, sanoin, ja niin Esko lähti yli 80-vuotiaana näyttelijäksi.”

”Elämä on loppuun asti mahdollisuuksia täynnä. Meidän ammattilaisten ja ympäristön on vain keksittävä keinot, joilla ikäihmiset voivat luoda laatua elämäänsä”, Sari toteaa.

”Meidän ammattilaisten ja ympäristön on keksittävä keinot, joilla ikäihmiset voivat luoda laatua elämäänsä”, Kutkutuksen ohjaaja Sari Mäkitalo-Tulokas toteaa.

Taide on terapiaa

Kutkutuksen nousua näkymättömyyden suosta tunnetuksi kulttuurivaikuttajaksi ovat auttaneet YTT **Leonie Hohenthal-Antinin** lisensiaattityö ja väitöskirja, joka samalla on ihan uuden tieteenalan valtaus, taidegerontologian päänavaus.

Hohenthal-Antin on ollut pitkään Mikkelissä esitystaidollisten aineiden opettajana ja ilmaisutaidon lehtorina, joten hän on voinut seurata Kutkutuksen vaiheita alusta asti.

”Kun näin heidän ensimmäisen näytelmänsä Kyläkauppa, hämmästyin sen spontaania luontevuutta, he olivat kuin kalat vedessä. Tuossa täytyy olla jotain erikoista, ajattelin, ja siitä lähtien Kutkutus on ilmiönä kiehtonut minua suunnattomasti.”

Väitöskirjassaan hän tutki erityisesti iän vaikutusta näyttelemiseen. Hän löysi sosiaaligerontologi **Lars Tornstanin** gerotranskendenssiteorian, jonka mukaan iän myötä ihmisen emotionaalisuus, avoimuus ja spontaanisuus lisääntyvät. Enää ei ole tarvetta suojata omaa minää eikä tarvitse käyttää niin paljon sosiaalisia maskeja, vaan saa rohkeuden olla oma itsensä. Saman voi laukaista myös jokin kriisi, jolloin arvot muuttuvat.

”Näyttämöllä ikäihmiset voivat täysin mitoin kokea gerotranskendenssiä. Siellä heillä on lupa olla muutakin kuin vanhus. He voittavat kaikki fyysisen raihnaisuuden esteet ja uskaltavat sukeltaa vaikka lapsen tai nuoren rooliin ja elää elettyä tai elämätöntäkin elämää sekä tätä päivää täysin purjein.”

”Tämä teoria selittää paljolti senkin, että näyttelemisen on heistä maailman luonnollisinta toimintaa, eivätkä he jännitä vähääkään, vaan ovat näyttämöllä täysin oma itsensä.”

”Erittäin suuri merkitys on myös sillä, että vuorosanat ovat heidän itse keksimiään ja suuhun sopivaa luontevaa murretta. Savo-karjalainen vilkkaus ja välittömyys kruunaa kaiken. Sitäkin olen miettinyt, voisiko tuollainen Kutkutus-ryhmä syntyä missään muualla ja kenenkään muun kuin Sarin hoiteissa.”

”Shän on täysin hulvatonta karnevaalimeininkiä. Niitä juttuja tehdessään heillä on niin siivottoman hauskaa, että joskus he sanovatkin: Onpa hyvä, etteivät sukulaiset ole näkemässä tai kuulemassa, kun he puhuvat myös niitä navanalusjuttuja.”

Heidän näytelmiään nähnyt sosiaalialan opiskelija kirjoitti: ”Onpa upeeta nähdä liivenä ikäihmisten näyttelevän. En olisi ikinä uskonut, nehan kirookin kun meikälaiset.”

Hohenthal-Antinin mukaan ryhmän näyttelemisen sopii mainiosti myös flow-teoria, eli ihminen on onnellisimmillaan kun saa tehdä sitä, mistä eniten pitää. Silloin työtäkin tekee posket hehkuen, täysin

SAARA FINNI

Kutkutus Sinut minä muistan, Hynttäntyy! -näytelmän loppukumarruksessa. Vasemmalta ohjaaja Sari Mäkitalo-Tulokas, näyttelijät Martti Lipiäinen (Mestaritonttu), Liisa Tiihonen (Lipsu-Liisa), Martti Stark (Velho), Lahja Hämäläinen (Hynttäntyy), Kerttu Hotti (Maahinen), Lilja Laitinen (Maahitar), Anita Kettunen (Kesäkissa), Marjatta Kosonen (Pikku-Maija), Martta Savolainen (Pikku-Olli), Aino Haapa-saari (Lääkärihoitaja) ja Sointu Niskanen (Karoliina).

keskittyen ja osaansa eläytyen, vaikkei siitä saisi penniäkään palkkaa.

”Se on taidetta puhtaimmillaan ja äärimmäisen nautinnollinen kokemus. Ryhmän jäsenet sanovatkin usein: Mie nautin näyttelemisestä, se on luvallista douppinkia.”

”Näyttelemineen antaa heille tarkoituk-sellisuuden tunteen, joka vaikuttaa positiivisesti koko elämään. Taide on aina myös terapiaa ja liikuntareseptien rinnalla voitaisiin jakaa myös taiteen tekemisen reseptejä”, ehdottaa Hohenthal-Antin.

Yleisökin nauttii

Kutkutus esitti Tuukkalan pitkäaikaishoidossa oleville dementoituneille vanhuksille Leppäkatu 53:n, jonka lopussa lauletaan Saimaanrannan valssi. Kun hoitaja vei potilaita takaisin osastolle, hän kysyi geriatriassa tuolissa olevalta vanhukselta: ”Mitä pidit näytelmästä?” Siihen vanhus ei osannut vastata, oli ehkä jo unohtanut nähneensä näytelmän, mutta sanoi: ”Että tämä laulu on ihanaa.”

”Bingo! Oltiin onnistuttu tekemään tämä ihmisen elämään juhlahetki. Onko sillä väliä, ettei muista miksi on hyvä olla, jos vain on hyvä olla”, iloitsee Sari.

Myös opiskelijat ovat kiittäneet Kutkutusta: ”Seniorit näyttelivät tosi hyvin. Vanhoilla ihmisillä on ihana nauru, ja sekini oli hyvää näytelmässä”, kirjoitti 16-vuotias merkonomiopiskelija.

”Kutkutus on avartanut nuorten näköaloja vanhuuteen huomattavasti”, toteaa Hohenthal-Antin.

Meidän koulua esitettiin myös koulu-laisille, ja heiltäkin tuli hyvää palautetta, jonka jännittävin piirre oli, että vasta 9-vuotiaat alkoivat puhua mummuista ja papoista. Sitä nuoremmat kirjoittivat vain mitä näytelmän koulussa tapahtui.

Ikärasismien kukka kuihtuu

Kun Kutkutus kutsuttiin ensimmäisen ker-ran yhteispohjoismaisille Senioriteatteri-päiville Södertäljeen 1999, se anoi matkara-haa läänin taidetoimikunnalta. Ei herunut penniäkään. Toimikunta sanoi ryhmän näyttelemisen olevan sosiaalityötä eikä taidetta, vaikka kukaan toimikunnan jäsenistä ei ollut nähnyt yhtään ryhmän esitystä. Ikärasismia kukkeimmillaan.

Mutta Kutkutusta ei pidellyt mikään. Matkalle lähdettiin, ja sitä varten keksittiin myös nimi, Kutkutus, sillä he halusivat olla päivän piriste ja tehdä elämän hauskak-si myös heikompi-kuntoisille.

Jyväskylän yliopistossa esiinnyttiin kol-me kertaa: Hohenthal-Antinin lisensiaattityön tarkastuksen ja sitten väitöstilaisuuden yhteydessä 2001. Viimeksi professori **Marjatta Marinin** jäähyväisluennon ”Hyvä vanhuus” yhteydessä.

Viime vuodet ovat olleet pelkkää nostetta. Keikkaa pukkaa! Tanskan matkaa edel-

täneellä viikolla tuli neljä esiintymispyyntöä.

YK:n kansainvälisen ikäihmisten vuoden Suomen komitea luovutti Kutkutukselle kunniakirjan kiitoksena ansiokkaasta työs-tä YK:n ikäihmisten vuonna 1999. Viime syksynä Kutkutuksesta tuli virallisestikin kulttuuria, kun Sarille myönnettiin Mikkelin kulttuuripalkinto.

Tämänvuotisten senioriteatteri-päivien vaatimus oli, että ryhmän tulisi tuoda jotain uutta senioriteatteri-toimintaan. Toimikunta valitsi Kutkutuksen yhtenä viidestä ja ainoana Suomesta esiintymään. Se halusi myös Hohenthal-Antinin kertomaan työs-tään, ensimmäisestä senioriteatteria koske-vasta väitöskirjasta. Hän lähti mielellään.

Hän on tutkinut lukuisia seniorinäyttelijöiden ryhmiä eri maissa ja sanoo Kutkutuksen olevan ainoa, jolla ei ole käsikirjoitusta, mistä johtuu, että se rosoisuudestaan huolimatta on aina luontevampi ja spontaanimpi kuin paraskaan käsikirjoituksen mukaan näyttävä senioriteatteri-ryhmä.

Nyt saatiin myös matkara-haa Mikkelin kaupungilta, sanomalehti Länsi-Savolta ja Etelä-Savon osuusliikkeeltä. Matkaporkkanat tulivat Haukivuorelta asti ja muu eväs Mikkelin Citymarketilta. Ikärasismien kukat ovat vaihtuneet onnentoivotusruusuiksi.

Saara Finni